

Dołęga, Józef M.

Zagadnienia ekologiczne w problematyce teologicznej

Studia Teologiczne 15, 277-286

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

M A T E R I A Ł Y

Studia Teologiczne
Biał., Droh., Łom.
15(1997)

KS. JÓZEF M. DOŁĘGA

ZAGADNIENIA EKOLOGICZNE W PROBLEMATYCE TEOLOGICZNEJ

Treść: I. Katechezy ekologiczne; II. Konferencje ekologiczne; III. Sumienie ekologiczne; IV. Ekologiczny Rachunek sumienia; V. Grzech ekologiczny; VI. Etyka środowiskowa; VII. Rekolekcje ekologiczne; VIII. Karta Ziemi; IX. Dekalog ekologiczny.

W opracowaniu tym pragniemy zebrać praktyczne poczynania Kościoła w tak zwanej kwestii ekologicznej. Przedmiotowo te zagadnienia wchodzą w zakres badań teologii pastoralnej. Z tych praktycznych działań wymienimy te, które są sformułowane już w określone pojęcia, a mianowicie: katechezy ekologiczne, sumienie ekologiczne, rachunek ekologiczny, grzech ekologicznych, etyka środowiskowa (ekologiczna), rekolekcje ekologiczne, konferencje ekologiczne, Karta Ziemi.

I. KATECHEZY EKOLOGICZNE

W Serii Ekologia Humanistyczna Zakład Ekologii Człowieka Sekcji Filozofii Przyrody i Ochrony Środowiska Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego wydał pod redakcją Stanisława Zięby *Katechezy Ekologiczne*¹ obejmujące nauczanie przedszkolne, szkołę podstawową i średnią.

Katechezy dla klasy 0 opracowała Renata Opoka podejmując cztery zasadnicze tematy: świat, środowisko jako dar; wielkie odkrycie świata przyrody i środowiska; ukazanie wielkiego przyjaciela przyrody; troska o otaczający nas świat. Tematy te opracowane według współczesnych wymogów pedagogicznych i metodycznych stanowią cenną pomoc w pracy katechety lub nauczyciela religii.

Ewa Trzaskowska opracowała katechezy dla klas I-IV przedstawiające następujące tematy zasadnicze: Bóg daje ludziom świat; Bóg stworzył człowieka na swój obraz; Bóg powołuje nas do współdziałania; szanujemy przyrodę jako nasze dobro wspólne; szanujemy życie wszystkich stworzeń; św. Franciszek jako miłośnik przy-

¹ *Katechezy ekologiczne*, pod red. S. Zięba, KUL. Lublin 1993.

rody; grzesząc wobec przyrody odwracamy się od Boga; ochrona środowiska obowiązkiem chrześcijanina; w czasie wakacji odnajdujemy Boga.

Tematy katechez dla klas V-VIII opracowała Wioletta Rozwadowska w następujących sformułowaniach: Bóg powołuje człowieka do współdziałania; czy przyroda może być święta? nie zabijaj; o dobroci dla zwierząt; sumienie ekologiczne; postęp a religia; człowiek - technika - kultura; zdrowie człowieka a rozwój przemysłu, środowisko pracy.

Do szkoły średniej ekokatechezy opracował Zbigniew Wróblewski pod następującymi tematami: czyńcie sobie ziemię poddaną; o korzystaniu ze świata; przyroda jako dobro wspólne; sakramentalny stosunek do przyrody; chrześcijański stosunek do zwierząt; technika - człowiek poddany próbie; kwestia ekologiczna w nauczaniu Jana Pawła II.

II. KONFERENCJE EKOLOGICZNE

Pod redakcją S. Zięby wyszły również *Konferencje ekologiczne*² jako czwarty tom serii Ekologia Humanistyczna. Książka ta zawiera konferencje opracowane przez następujące osoby:

Renata Opoka-Wójtowicz opracowała następujące tematy: etyczna refleksja nad relacją człowiek - środowisko naturalne; kształtowanie postaw proekologicznych; ekologiczne wyzwanie dla współczesnego Kościoła.

Wioletta Rozwadowska zaprezentowała następujące tematy: praca w życiu człowieka; etyczne aspekty etyki pracy.

W opracowaniu Zbigniewa Wróblewskiego ukazały się następujące zagadnienia: wartości ekologiczne w świetle wartości chrześcijańskich; ekologiczny etos pracy rolnika; zwierzęta w świecie człowieka.

W ujęciu Ewy Trzaskowskiej przedstawiono następujące pojęcia: postawa; umiar; zdrowie; odpoczynek; góry; piękno przyrody.

Beata Nakoneczna opracowała dwa tematy: środowiskowe uwarunkowania zdrowia - implikacje moralne i New Age.

Zespół studentów Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu pod kierunkiem Tomasza Hergesela opracował następujące tematy: ocalić raj; biblijne podstawy ochrony środowiska; ekologiczne orędzie Kościoła; ochrona środowiska moralnym obowiązkiem człowieka; ekologiczny aspekt urbanizacji; paruzja dopełnieniem stworzenia.

Pracą ta zawiera również zbiór homilii ks. Jacka Łapińskiego na następujące tematy: włodarstwo ziemią; zachowanie a odnowienie ziemi; własność ziemi; przekleństwo ziemi; przemijanie i trwanie; oczekiwanie na dopełnienie oraz tekst Drogi Krzyżowej z aspektami ekologicznymi.

² *Konferencje ekologiczne*, pod red. S. Zięba, KUL, Lublin 1995.

III. SUMIENIE EKOLOGICZNE

Teologiczna nauka³ o sumieniu ujmuje go jako zdolność człowieka do dostrzeżenia i rozpoznawania nakazów Bożych skłaniających do czynienia dobra lub unikania zła. Ponadto do zagadnień podstawowych związanych z sumieniem zalicza się w teologii następujące:

- obowiązek posłuszeństwa wobec własnego sumienia;
- sumienie błędzące i sumienie nawykłe do grzechu;
- człowiek będzie sądzony według sumienia;
- konieczność przestrzegania wolności sumienia w sprawach religijnych;
- Ewangelia szanuje zawsze wolną decyzję sumienia;
- wezwanie Boże wiąże w sumieniu, ale nie zniewala;
- prawo państwowe winno gwarantować religijną wolność sumienia.

Nauka o sumieniu zawarta w Katechizmie Kościoła Katolickiego⁴ dotyczy sumienia moralnego, sądu sumienia, formowania sumienia, wybierania zgodnego z sumieniem oraz sądu błędnego.

Sumienie moralne jest sądem rozumu, przez który osoba ludzka rozpoznaje jakość moralną konkretnego czynu, który zamierza wykonać, którego właśnie dokonuje lub którego dokona. Człowiek we wszystkim tym, co mówi i co czyni, powinien wiernie iść za tym, o czym wie, że jest słuszne i prawe (1778).

Wychowanie sumienia jest zadaniem całego życia. Od najmłodszych lat wprowadza ono dziecko w poznawanie i praktykowanie prawa wewnętrznego, rozpoznawanego przez sumienie. Roztropne wychowanie kształtuje cnoty; chroni lub uwalnia od strachu, egoizmu i pychy, fałszywego poczucia winy i dążeń do upodobania w sobie, zrodzonego z ludzkich słabości i błędów. Wychowanie sumienia zapewnia wolność i prowadzi do pokoju serca (1784).

Inaczej mówiąc: *Sumienie moralne jest sądem rozumu, przez który osoba ludzka rozpoznaje jakość moralną konkretnego czynu (1796).*

W związku z zagrożeniami i katastrofami w środowisku przyrodniczym i społecznym (np. wojny XX wieku) pojawiło się pojęcie „sumienia ekologicznego”. Julian Aleksandrowicz⁵ odnosił sumienie ekologiczne przede wszystkim do środowiskowych uwarunkowań kondycji człowieka. Natomiast w dzisiejszym nauczaniu religijnym w pojęciu „sumienie ekologiczne”⁶ ujmuje się cały osąd różnych relacji człowieka do świata przyrody i świata ludzkiego; inaczej mówiąc: relacji człowieka do środowiska społeczno-przyrodniczego. Zatem sumienie ekologiczne należy formować, kształcić, wychowywać. Zadanie to spoczywa na całej edukacji narodowej. By przygotować się do „rewolucji przetrwania”.

³ Por. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, w: Sobór Watykański II, 549, 581; *Deklaracja o wolności religijnej*, 403-405, 413, 417.

⁴ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, 418-422.

⁵ J. Aleksandrowicz, *Sumienie ekologiczne*, WP, Warszawa 1979.

⁶ Por. W. Rozwadowska, *Sumienie ekologiczne*, w: *Katechezy ekologiczne*, 198-202.

IV. EKOLOGICZNY RACHUNEK SUMIENIA

W *Katechezach ekologicznych*⁷ W. Rozwadowska zamieściła propozycje ekologicznego rachunku sumienia autorstwa O.M. Bednarza i S.B. Schlinka. A. L. Szafrąński w pracy *Chrześcijańskie podstawy ekologii*⁸ przytacza zaproponowany przez abpa Henryka Muszyńskiego ekologiczny rachunek sumienia, który jest identyczny z propozycją ekologicznego rachunku sumienia współczesnego człowieka Zdzisława Pawlaka⁹. Poniżej przytaczamy tekst tego rachunku sumienia.

Człowiek w relacji do ziemi

1. Czy należycie wykorzystałem zasoby naturalne ziemi?
2. Czy nie dewastowałem otaczającej mnie przyrody przez wysypywanie śmieci, gruzów i zanieczyszczeń w niewłaściwym miejscu, np. w lesie, przy drodze itp.?
3. Czy odpadkami nie zanieczyszczałem ulic, pomieszczeń, pojazdów?
4. Czy nie jestem współwinny w nieprawidłowym odprowadzaniu ścieków, wszelkiego rodzaju odpadów przemysłowych, zwłaszcza odpadów radioaktywnych na terenie zakładu, w którym pracuję?
5. Czy w sposób właściwy nawożę glebę środkami chemicznymi, nawozami sztucznymi bez szkody dla zdrowia własnego, innych ludzi, zwierząt, roślin, najbliższego otoczenia?
6. Czy opryskując rośliny środkami chemicznymi przestrzegałem właściwych dawek i norm?
7. Czy przestrzegałem odpowiednich terminów karencji po oprysku przed sprzedażą lub spożyciem produkowanych artykułów spożywczych?
8. Czy nie dawałem nadmiernych ilości nawozów sztucznych czy innych środków niebezpiecznych, szkodliwych dla zdrowia i życia ludzkiego, aby przyspieszyć wzrost, dojrzewanie czy też polepszenie wyglądu zewnętrznego warzyw, owoców, innych produktów spożywczych?
9. Czy szanuję roślinność: w czasie wakacji, w swojej miejscowości i miejscu pracy?
10. Czy nie niszczę roślinności ściekami, łamaniem, wrywaniem?
11. Czy nie zrywam roślin, zwłaszcza kwiatów objętych ochroną, np. w górach?
12. Czy nie zostawiam bez potrzeby zapalonego silnika samochodu nie licząc się z zatruciem środowiska naturalnego przez spaliny?

Człowiek w relacji do wody i pożywienia

1. Czy dokładałem starań do należytego zabezpieczenia przewozu środków chemicznych, paliwowych itp.?
2. Czy nie zaśmiecałem rzeki, stawu, jeziora, morza?
3. Czy nie byłem obojętny na zanieczyszczanie ściekami fabrycznymi rzek, stawów, jezior?

⁷ *Katechezy ekologiczne*, 200-201.

⁸ A.L. Szafrąński, *Chrześcijańskie podstawy ekologii*, 157-159.

⁹ Z. Pawlak, *Propozycja tzw. ekologicznego rachunku sumienia współczesnego człowieka*, w: „Z człowiekiem i przyrodą (wreszcie) po ludzku”, red. B. Wójtkiwicz, Centrum Ekologiczno-Rekolekcyjne „Przymierze”, Wisetka 1995, 81-82.

4. Czy nie zaniedbywałem stosowania środków higienicznych przy produkcji, przewozie i przechowywaniu żywności?

5. Czy nie podawałem żywności brudnymi rękami?

6. Czy nie marnowałem pokarmów, zwłaszcza chleba przez wyrzucanie go na śmietnik?

Człowiek w relacji do powietrza

1. Czy dokładałem starań, aby odprowadzać spaliny, gazy, wylizwy powstające przy produkcji?

2. Czy nie zatrujęm powietrza w domu, miejscu pracy, środkach komunikacji przez palenie papierosów?

5. Czy nie paliłem papierosów w miejscach dla niepalących?

6. Czy nie pobłażam swojej nieostrożności, zaniedbania przy korzystaniu z sieci elektrycznej, ogrzewczej, gazowniczej przez brak konserwacji, zabezpieczeń itp.?

Człowiek w relacji do ciszy

1. Czy nie zakłócam ciszy, spokoju w miejscu pracy?

2. Czy nie hałasuję na terenach leśnych, rezerwatach przyrody, w górach itp.?

3. Czy dbam o należyty stan techniczny mojego pojazdu, który powoduje nadmierny hałas?

4. Czy nie zakłócam spokoju w nocy np. przez głośne słuchanie radia, telewizji, muzyki itp.?

5. Czy nie lekceważę przepisów BHP zabezpieczających ciszę w miejscu pracy?

Człowiek w relacji do współczesnej cywilizacji

1. Czy wykonując, np. pracę budowniczego, projektującego liczę się z ochroną środowiska naturalnego, środowiska wokół osiedli mieszkaniowych, zakładów pracy, biur itp., przeznaczając odpowiednie tereny na zieleńce, parki itp.?

2. Czy do budowy pomieszczeń mieszkalnych nie używam tanich, ale szkodliwych dla zdrowia materiałów?

3. Czy składając materiały na budowę - szczególnie szkodliwe dla zdrowia - postarałem się o właściwe ich zabezpieczenie?

4. Czy nie przechowuję materiałów szkodliwych dla zdrowia innych?

5. Czy wykonałem właściwe zabezpieczenia w swoim domu, mieszkaniu służące odpowiedniej wentylacji, temperaturze?

6. Czy dbam o należyty porządek w swoim mieszkaniu, miejscu pracy?

7. Czy wykonuję prace porządkowe nie szkodzące zdrowiu innych ludzi?

Ten zbiór pytań w ekologicznym rachunku sumienia pozwala nam na samorefleksję na temat naszego stosunku do środowiska społeczno-przyrodniczego oraz do wszystkich jego składników, takich jak: atmosfera, hydrosfera, toposfera, kosmosfera, biosfera i antroposfera.

V. GRZECH EKOLOGICZNY

Refleksja teologiczna o grzechu zawarta w dokumentach Soboru Watykańskiego II¹⁰ dotyczy następujących zagadnień:

¹⁰ Por. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, w: Sobór Watykański

- grzechu pierwszych ludzi (grzech pierworodny);
- rozdarcia wewnętrznego człowieka;
- następstwa grzechu;
- grzechów przeciwko bliźnim, które szczególnie zasługują na potępienie;
- znieprawienia i wyzwolenia z grzechu;
- Chrystusa zwycięzcy grzechu, który umarł za wszystkich grzeszników oraz Matki Chrystusa wolnej od grzechu;
- Kościół modli się za wszystkich grzeszników, wzywa do modlitwy wiernych, a przez sakrament Pokuty jedna ich z Bogiem i Kościołem (Ludem Bożym);
- ingerencji Bożej w historię w celu ustalenia pokoju i braterskiej społeczności wśród ludzi będących grzesznikami;
- ludziom, o ile są grzeszni, ustawicznie zagraża niebezpieczeństwo wojny.

Nauka o grzechu zawarta w Katechizmie Kościoła Katolickiego¹¹ dotyczy między innymi następujących problemów: miłosierdzia i grzechu; definicji grzechu; zróżnicowania grzechów; ciężaru grzechu (śmiertelny i powszedni); rozprzestrzeniania się grzechu. Oto definicja:

Grzech jest wykroczeniem przeciw rozumowi, prawdzie, prawemu sumieniu; jest brakiem prawdziwej miłości względem Boga i bliźniego z powodu niewłaściwego przywiązania do pewnych dóbr. Rani on naturę człowieka i godzi w ludzką solidarność. Został określony jako „słowo”, czyn lub pragnienie przeciwne prawu wiecznemu (1849).

Wnikliwa analizę teologiczną grzechu ekologicznego podał Jerzy Bajda w artykule: *Grzech ekologiczny (Próba podejścia do zagadnienia)*¹². Autor tego artykułu istotę grzechu ekologicznego upatruje w nieposłuszeństwie Bogu jako stwórcy świata i jego porządku oraz stwórcy człowieka w świecie i w tym porządku. Oto zasadnicze teksty Profesora ATK:

A jednak grzech ukazany na kartach Biblii ma zarazem swoją postać „ekologiczną”, można powiedzieć, że grzech jako taki jest także ze swej istoty i z konieczności grzechem ekologicznym, jest złem, które burzy ludzki świat. Burzy bowiem cały porządek stworzonego bytu, harmonię człowieka i świata, burzy jedność wspólnoty ludzkiej, owszem, jedność w samej osobie ludzkiej, wreszcie wnosi swój burzycielski ferment w całą strukturę życia i świata (s. 73).

Grzech ekologiczny najpierw spełnia się w sercu człowieka, zanim zaatakuje jego świat duchowy i moralny, a w końcu także świat fizyczny. Korzeniem grzechu przeciw światu jest grzech przeciw życiu, przeciw małżeństwu, przeciw rodzinie. Jest to także grzech przeciw ludzkości. Kiedy życie, które jest wewnętrznym sensem świata, zostaje zaatakowane w sercu człowieka i w sercu wspólnoty ludzkiej i kiedy zostaje

II, 543, 547, 557, 561, 563, 573, 575, 637; *Konstytucja dogmatyczna o Kościele*, tamże, 79, 89, 93, 99, 145, 163; *Dekret o apostołstwie świeckich*, tamże, 371; *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym*, tamże, 341; *Konstytucja o Świętej Liturgii*, tamże, 51, 109; *Dekret o działalności misyjnej Kościoła*, tamże, 425; *Dekret o ekumenizmie*, tamże, 197; *Dekret o posłudze i życiu kapłańskim*, tamże, 493.

¹¹ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, 430-436.

¹² J. Bajda, *Grzech ekologiczny (Próba podejścia do zagadnienia)*, w: „Z człowiekiem i przyrodą (wreszcie) po ludzku”, 71-80.

pozbawione tego kontekstu, w którym jedynie może się pojawić w sposób odpowiadający godności człowieka, wtedy zostaje zaatakowany równocześnie człowiek i świat, ponieważ zostaje zaatakowany porządek stworzenia (s. 77).

Grzech ekologiczny jest także grzechem przeciw Odkupieniu, jest odrzuceniem Chrystusa, który „przyszł do swego domu” (por. J 1,11), lecz nie został przyjęty. Przyszł jako Życie i został ukrzyżowany. Przyszł jako Zmartwychwstanie, a wielu z lęku zamyka przed nim drzwi (por. J 20,19).

Grzech ekologiczny wynika z rozpaczliwego przekonania, że świat nie ma swojej przyszłości i że należy zeń wyrabować wszystko, co się da, zanim się nie zapadnie w nicłość.

Jednak Bóg nie odrzucił świata. Syn Boży przez Swoje wcielenie zjednoczył się z całą ludzkością jako stworzoną i położył pieczęć łaski - pieczęć Ducha Świętego - na całej rzeczywistości stworzonej, czyniąc ją terenem objawienia swojej Ewangelii Odkupienia i Zmartwychwstania (s. 78).

V. ETYKA ŚRODOWISKOWA (EKOLOGICZNA)

W tym miejscu pragnę tylko zasygnalizować, że w kręgu filozofii chrześcijańskiej znajduje się zarys etyki środowiska naturalnego w opracowaniu Tadeusza Ślipko¹³. Mimo to autorka katechez ekologicznych dla klas V-VIII W. Rozwadowska pisze: *Konieczne jest więc wypracowanie etyki ekologicznej, która jasno określi, co jest dozwolone, a co jest grzechem w naszym postępowaniu z przyrodą*¹⁴. W oparciu o prezentowany w tej części system zasad i wartości można wypracować ogólną i szczegółową etykę środowiska społeczno-przyrodniczego. Zainteresowanie i potrzeba podjęcia tego typu pracy naukowej jest ze wszech miar uzasadnione, mimo, że istnieje wiele próby wypracowania etyki ekologicznej¹⁵.

VI. REKOLEKCJE EKOLOGICZNE

Sformułowanie takie może budzić zdziwienie, ponieważ w praktyce takich sformułowań się nie używa. Jednakże każde rekolekcje prowadzą do uzdrowienia środowiska zwłaszcza społeczności religijnej w aspekcie moralnym. A przecież zdaniem papieża Jana Pawła II kryzys ekologiczny jest również kryzysem moralnym: *Pewne elementy kryzysu ekologicznego świadczą o tym, iż jest on problemem moralnym*¹⁶.

W Polsce działa „Ruch Ekologiczny św. Franciszka z Asyżu” z siedzibą w Kra-

¹³ T. Ślipko, *Granice życia. Dylematy współczesnej bioetyki*, WAM, Kraków 1994, 21-68.

¹⁴ *Katechezy ekologiczne*, 199.

¹⁵ Por. J. Jaroń, *Uniwersalizm etyki ekologicznej Henryka Skolimowskiego na tle innych koncepcji ekoetyki*, w: „Czy jest możliwa etyka uniwersalna. Materiały Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej”, pod red. J. Sekuły, WSR-P, Siedlce 1994, 357-369; W. Tyburski, *System wartości i etyczna ochrona środowiska przyrodniczego*, w: „Człowiek i środowisko. Dyscypliny humanistyczne i ekologia”, pod red. W. Tyburskiego, Toruń 1995, 71-88.

¹⁶ Jan Paweł II, *Pokój z Bogiem Stwórcą - pokój z całym stworzeniem*, 6.

kowe, wydaje on „Biuletyn Ruchu Ekologicznego św. Franciszka z Asyżu”¹⁷ oraz prowadzi działalność ekologiczną wychowawczą w aspekcie religijnym.

Na Pomorzu na wyspie Wolin w Wiselce jest ośrodek pod nazwą Centrum Ekologiczno-Rekolekcyjne „Przymierze”¹⁸, który organizuje sympozja, konferencje, turnusy, wczasy, szkolenia mające na celu edukację ekologiczno-środowiskową z pogłębiającą refleksją teologiczną i filozoficzną.

W Rzymie natomiast funkcjonuje „Franciszkański Ośrodek Badań nad Ochroną Środowiska” (CFSA), który uczestniczył w przygotowaniu tekstu Karty Ziemi. W pracach tych nad promocją tej Karty uczestniczy „Ruch Ekologiczny św. Franciszka z Asyżu” z Krakowa.

VII. KARTA ZIEMI

Karta Ziemi z teoretycznym opracowaniem została zgłoszona przez Franciszkański Ośrodek Badań nad Ochroną Środowiska (CFSA) na konferencję pt.: *Ziemia Domem Człowieka*, która odbyła się w Senacie Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 27-28 maja 1996 roku. Podajemy tutaj prawie w całości treść tej Karty¹⁹, to znaczy Deklaracje (10) i Zasady (6).

Deklaracje

1. My, Mieszkańcy Ziemi, uważamy, że ludzkie istoty są *związane z Naturą, jako jej części, i jednocześnie od niej oddzielone*. Ochrona środowiska ma podstawowe znaczenie dla dobrego samopoczucia ludzi oraz zapewnia im możliwości korzystania z podstawowych praw, a jako taka, wymaga sprecyzowania odpowiednich podstawowych obowiązków.

2. Ogłaszamy, że rozsądne wykorzystanie zasobów naturalnych wymaga skutecznego zobowiązania do rozwiązania nowego poczucia świadomości społecznej oraz naprawy popełnionych w przeszłości błędów i krzywd, jak również zidentyfikowania oraz praktycznego zastosowania nowych związków między jednostkami i społecznościami ludzkimi, jak również z całą ziemią.

3. Jesteśmy przekonani, że rozwój sprawiedliwych związków między pojedynczymi istotami ludzkimi i społecznościami, na zasadach określonych we wspólnie uzgodnionych przepisach prawa, jest niezbędnym warunkiem harmonijnego wykorzystania zasobów naturalnych naszej Planety.

4. Zdobyliśmy możliwości wywierania w fundamentalnym zakresie wpływu na systemy naturalne i warunki podtrzymywania życia na naszej Planecie i z tego powodu pojmujemy naszą indywidualną i wspólną odpowiedzialność za zrozumienie, poszanowanie i zabezpieczenie dynamicznych procesów zachodzących na ziemi oraz wszystkiego, co odbywa się w jej zasięgu, związanego z materią nieożywioną i wszystkimi formami życia.

¹⁷ Por. *Biuletyn Ruchu Ekologicznego św. Franciszka z Asyżu* (REFA), założony w 1982 roku, wydawany od 1988 roku.

¹⁸ Por. N. Cybulska, *Edukacja ekologiczno-środowiskowa w Centrum Ekologiczno-Rekolekcyjnym „Przymierze”*, w: „Z człowiekiem i przyrodą (wreszcie) po ludzku”, 205-210.

¹⁹ *Karta Ziemi - Przyczynek do jej realizacji*, w: Konferencja *Ziemia Domem Człowieka* 27-28 maja 1996, Komisja Ochrony Środowiska Senatu RP, 3-6.

5. Przyjmujemy nasze zobowiązanie do zachowania moralnego i duchowego porządku niezbędnego do utrzymania zdolności Ziemi do podtrzymywania życia.

6. My, wyznawcy różnych religii i filozofii, poszukujemy nowych dróg rozwoju człowieka w wymiarze religijnym, kulturalnym i etycznym oraz pobudzania większej współpracy między ośrodkami władzy religijnej i obywatelskiej w zakresie motywowania najbardziej odpowiednich decyzji.

7. Oznajmiamy, że w wyniku niewłaściwych działań i braku zdolności przewidywania, doprowadziliśmy do powstania sytuacji, które często wymagają natychmiastowej naprawy. Niezbędne jest podjęcie wszelkich wysiłków dla poprawy stanu naszej wiedzy o zmianach zachodzących w środowisku - zarówno w skali lokalnej, regionalnej, jak i globalnej - oraz dla rozwijania i wykorzystania technologii zapewniających podtrzymywanie warunków sprzyjających rozwojowi życia.

8. Potwierdzamy kluczowe znaczenie nowego zrozumienia i stwarzania nowych możliwości dla odpowiedzialnego macierzyństwa i ojcostwa, które ma być osiągnięte przez edukację, badania naukowe i poszanowanie etycznych aspektów rozwoju.

9. Potwierdzamy naszą odpowiedzialność wobec przyszłych pokoleń przez dążenie do życia w harmonii z naturą. Wierzymy we wspólną odpowiedzialność wszystkich żywych i nieożywionych składników Świata za zachowanie Ziemskiego ekosystemu. Jesteśmy przekonani, że ta odpowiedzialność pozwoli nam na zachowanie ekosystemu w przyszłości, w ten sposób umożliwiając rozwój w duchu równości wszystkich składników Świata.

10. Stwierdzamy, że wspólna odpowiedzialność wymaga od wszystkich jednostek i społeczności wykonywania swoich zobowiązań w ramach ich przynależności państwowej, co za tym idzie, popierania wysiłków innych jednostek, społeczności i państw zmierzających do tego celu.

Zasady

My, Mieszkańcy Ziemi, biorąc pod uwagę powyższe, popieramy i rozgłaszamy następujące zasady:

1. W celu zachowania zdolności podtrzymywania życia dla obecnych i przyszłych pokoleń, zasoby naturalne Ziemi - powietrze, woda, tereny, flora i fauna - muszą być chronione przez wszystkie państwa i narody.

2. W obszarze możliwych zmian funkcjonujących na Ziemi systemów podtrzymywania życia oraz wpływów wywieranych na te systemy przez działania ludzi, ludzkość musi dążyć do pracy w kierunku równości, sprawiedliwego podziału dóbr tego świata oraz zdrowego i produktywnego życia w harmonii z Naturą, zmieniając jej oblicze wyłącznie pokojowymi środkami.

3. Dotąd, dopóki państwa posiadają suwerenne prawo do rozwijania swoich zasobów, są one również odpowiedzialne za zachowanie środowiska naturalnego i jakości życia ich własnych obywateli, jako dobra uniwersalnego oraz za unikanie szkodenia środowisku naturalnemu innych państw.

4. Aby umożliwić dalszy postęp na drodze do osiągnięcia wzorca rozwoju z zachowaniem zasobów Ziemi, ludzie muszą użytkować odnawiane zasoby naturalne w sposób odpowiedzialny, chronić te zasoby, które nie są odnawialne, a przede wszystkim eliminować nadmierną konsumpcję wszystkich zasobów.

5. W takim zakresie, w jakim bezprecedensowe szerzenie się biedy oraz nierówny podział dóbr są głównymi przyczynami degradacji środowiska naturalnego,

wszystkie narody i rządy wszystkich państw są zobowiązane do łączenia swych wysiłków w celu wykorzenia biedoty, co jest podstawowym warunkiem rozwoju i zachowania zasobów Ziemi.

6. W celu zachowania pełnej odpowiedzialności za nasze wspólne zasoby, musimy kłaść większy nacisk na kulturalny, moralny i duchowy rozwój osób i społeczeństw tak, by Ziemia w coraz większym stopniu zasługiwała na miano naszego wspólnego domu.

VIII. DEKALOG EKOCLOGICZNY

Dekalog ekologiczny według św. Franciszka podajemy za dodatkiem tygodnika katolickiego „*Niedziela*” z 23 czerwca 1996 roku - „*Niedziela Młodych*”. Oto treść tego dekalogu:

1. Bądź człowiekiem pośród stworzenia; bratem między braćmi.
2. Odnos się z miłością i czcią do wszystkich istot stworzonych.
3. Ziemia została ci powierzona jako ogród; zarządzaj nią mądrze.
4. Z miłości do siebie samego troszcz się o drugiego człowieka, zwierzęta, rośliny, o wodę i powietrze, aby ziemia nie została ich pozbawiona.
5. Używaj rzeczy oszczędnie, ponieważ marnotrawstwo nie zapewnia przyszłości.
6. Twoim zadaniem jest odsłaniać tajemnicę pożywienia w taki sposób, aby życie karmiło się życiem.
7. Rozwiąż węzeł przemocy, abyś zrozumiał, jakie są prawa życia i istnienia.
8. Pamiętaj, że stworzenie nie odzwierciedla twojego tylko podobieństwa, lecz jest wyobrażeniem Najwyższego Boga.
9. Ścinając drzewo, pozostaw jego pęd, aby całkowicie nie niszczyć jego życia.
10. Z szacunkiem stąpaj po kamieniach, bo każda rzecz ma swoją wartość.

Ten przegląd głównych zagadnień ekologicznych w teologii nie wyczerpuje wszystkich problemów już podejmowanych w naukach teologicznych. Niemniej, autor ma nadzieję, że w sposób zasadniczy przybliży Czytelnikowi panoramę zagadnień, problemów, kwestii ogólnych i szczegółowych z zakresu ekologii w kontekście nauk teologicznych.